

INVALIDITĀTES DISKRIMINĀCIJA

Šis apkopojums ir sagatavots, lai jaunieši būtu labāk informēti sarunai par invaliditātes diskrimināciju Latvijā un citviet. Šeit apkopotas nozīmīgākās atziņas no jaunākajiem statistikas pārskatiem un sabiedriskās domas pētījumiem Latvijā un Eiropā.

SVARĪGI TERMINI

Diskriminācija ir nepamatota atšķirīga attieksme kāda aizliegta pamata dēļ: dzimums, rase vai etniskā izcelsme, ādas krāsa, vecums, invaliditāte, reliģiskā vai politiskā pārliecība, nacionālā vai sociālā izcelsme, mantiskais vai ģimenes stāvoklis, seksuālā orientācija vai citi apstākļi. Tomēr ne vienmēr, kad vērojama atšķirīga attieksme, ir notikusi diskriminācija, - diskriminācija ir tad, ja atšķirīga attieksme ir nepamatota.¹

Multiplā diskriminācija - situācija, kurā persona tiek nostādīta sliktākā situācijā vairāku diskriminācijas pamatu dēļ.

Stereotipi - vispārēji, vienkāršoti, noturīgi priekšstati par dažādām sociālām grupām ar tām raksturīgām īpašībām, kas nebalstās uz objektīvu patiesību, bet pamatojas uz diezgan subjektīviem un bieži vien nepārbaudāmiem apgalvojumiem, pieņēmumiem.

Aizspriedumi - objektīvi nepamatoti stereotipi par kādu cilvēku, cilvēku grupu vai sabiedrības parādību, kuru pamatā ir nepareizi vai kļūdaini vispārinājumi, kā arī strikta un nelokāma attieksme.

Cilvēki ar invaliditāti ir personas, kurām ir tādi **ilgstoši vai nepārejoši fiziskās, garīgās, intelektuālās vai sensorās veselības traucējumi** (piemēram, ārstējama vai neārstējama slimība), kas līdz ar citiem no tiem izrietošiem apgrūtinājumiem liedz šīm personām iespēju pilnīgi un efektīvi iekļauties sabiedrībā uz līdztiesības pamatiem.

Diskriminācija uz invaliditātes pamata -

Aizliegta tiešā un netiešā diskriminācija, personas aizskaršana un norādījums diskriminēt, pamatojoties uz personas invaliditāti, visās publisko tiesību jomās un tādās jomās kā:

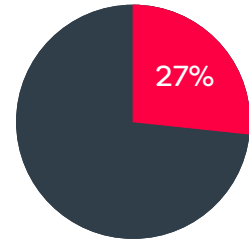
- nodarbinātība (ieskaitot piekļuvi informācijai par darba vietām; atlases kritērijus pieņemšanai darbā un pieņemšanu darbā; paaugstināšanu amatā; darba apstākļus; darba samaksu; darba attiecību izbeigšanu);
- profesijas izvēle;
- izglītība (ieskaitot tālākizglītību);
- profesionālā apmācība (ieskaitot pārkvalifikāciju, kvalifikācijas paaugstināšanu un praktiskās darba pieredzes iegūšanu);
- dalība profesionālajās organizācijās vai arodbiedrībās;
- bērna tiesību aizsardzība;
- tiesību un likumīgo interešu aizsardzība.²

¹ <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/diskriminacija/kas-ir-diskriminacija/diskriminacijas-pamati/invaliditate>

² <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/diskriminacijas-noversana/pamati-uz-kadiem-aizliegta-diskriminacija>

DISKRIMINĀCIJA INVALIDITĀTES DĒĻ: FAKTI UN SKAITĻI

Latvijā šobrīd

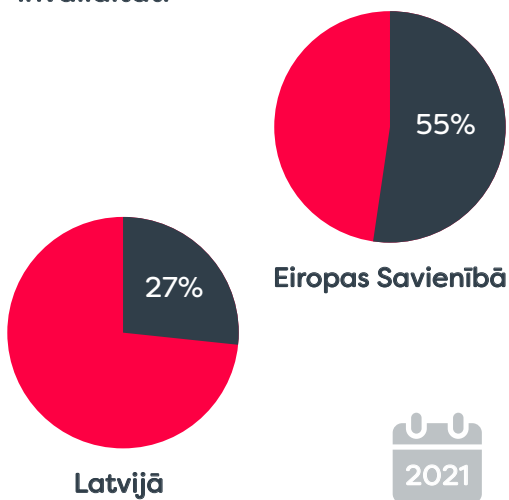
no šiem nodarbināta tikai
aptuveni
1/5 daļa

(Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija, 2021)

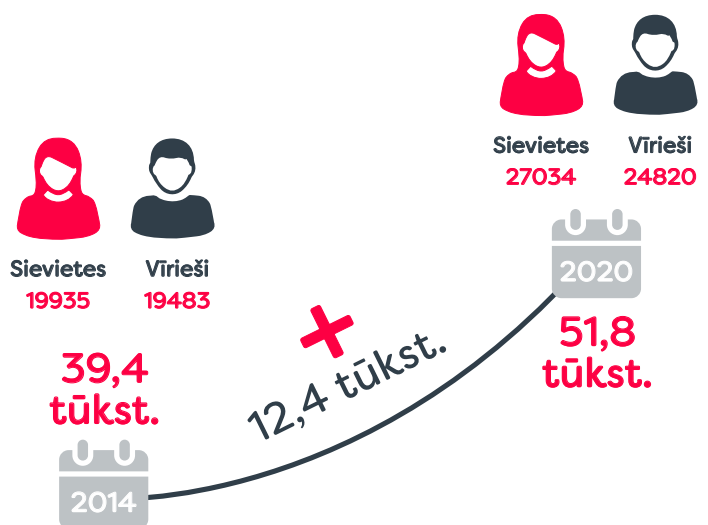
Personu ar invaliditāti **nodarbinātības līmenis** Latvijā, salīdzinot ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, var tikt vērtēts kā vidējs. Ar izaicinājumiem iekļauties darba tirgū visvairāk saskaras tieši personas ar smagāku invaliditāti. Vienlaikus ir novērojams, ka pēdējo desmit gadu laikā personu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis **pakāpeniski pieaug**.

Profesionāli nodarbinātas
pilngadīgas personas ar
invaliditāti

(Labklājības ministrija, 2021)

Personu ar invaliditāti nodarbinātības rādītāji

(Labklājības informācijas sistēmas (LabIS), 2014, 2020)

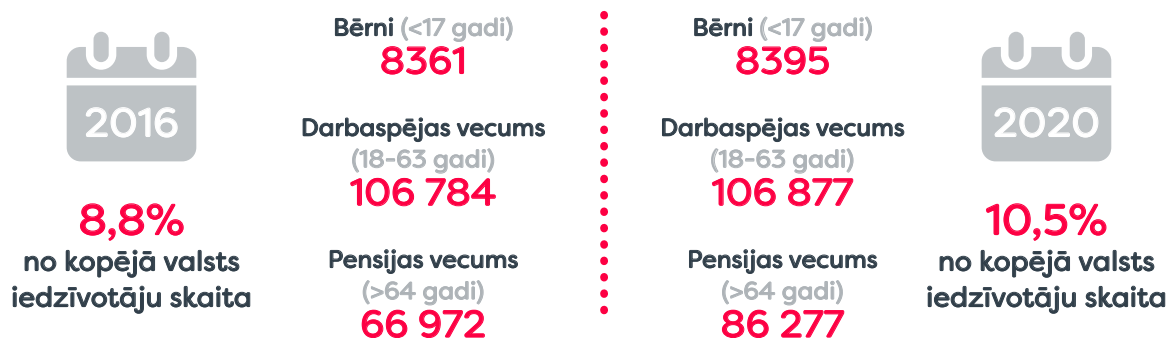
Pēdējā gada laikā **diskrimināciju darba vidē** un atšķirīgu attieksmi **piedzīvojuši 17% Latvijas iedzīvotāju:**

(Kantar, 2021)

2020. gadā novērojams neliels nodarbinātības kritums, salīdzinot ar 2019. gadu, kas varētu būt cieši saistīts ar **Covid-19 pandēmijas radītajām negatīvajām sekām** darba tirgū kopumā. Nodarbinātības rādītājos starp sievietēm un vīriešiem ar invaliditāti nav novērojamas būtiskas atšķirības.

Personu ar invaliditāti skaita rādītāji

(Labklājības informācijas sistēmas (LabIS), 2021)

Kopējais bezdarba rādītājs Latvijā ar katru gadu samazinās, savukārt personu ar invaliditāti īpatsvars bezdarbnieku skaitā pieaug, lai arī absolūtos skaitļos reģistrēto bezdarbnieku ar invaliditāti skaits samazinās.

Reģistrētas personas ar invaliditāti no kopējā bezdarbnieku skaita

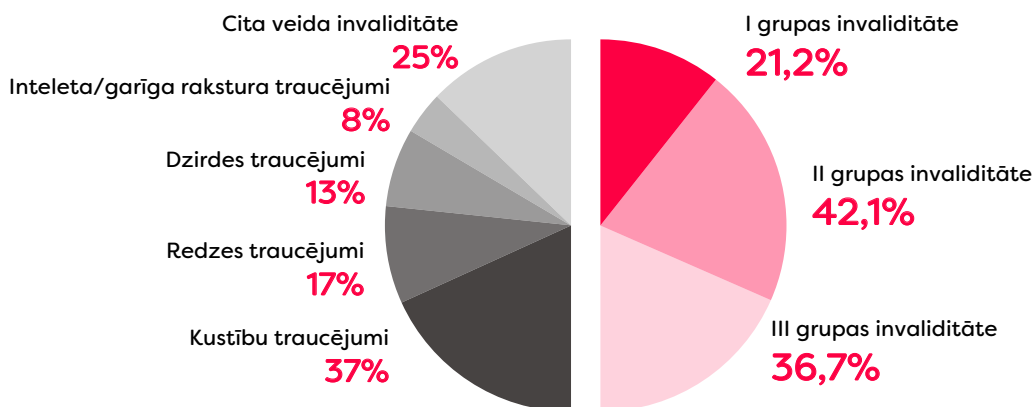
2020.gadā Nodarbinātības valsts aģentūra sniedza atbalstu bezdarbniekiem ar invaliditāti 7,2 milj. euro apmērā. Atbalsta pasākumu klāsts ietvēra konsultāciju un darba meklēšanas atbalstu; prasmju pilnveides pasākumus, nodarbinātības atbalsta pasākumus.

KAS IR CILVĒKS AR INVALIDITĀTI?

Termini, kas apzīmē invaliditāti³

X	INVALIDS	✓	CILVĒKS AR INVALIDITĀTI
	AKLS/KURLS		NEREDZĪGS, NEDZIRDĪGS
	AUTISTS, PSIHISKI SLIMS		PERSONA AR [DIAGNOZE] TRAUCĒJUMIEM
	CIEŠ [NO], SIRGST, IR KĀ		PERSONA AR [...], KAM IR [...]
	PIEKALTS RATIŅKRĒSLAM		PĀRVIETOJAS RATIŅKRĒSLĀ

INVALIDITĀTES VEIDI

Redzes invaliditāte - iekļauj sevī plaša spektra redzes traucējumus no vājredzības līdz pilnīgai neredzībai

Dzirdes invaliditāte - iekļauj sevī plaša spektra dzirdes traucējumus no vājdzirdības līdz pilnīgai nedzirdībai

Kustību traucējumi - iekļauj sevī plaša spektra kustību traucējumus no iespējas pārvietoties viegli piekļibojot līdz elektriskajam ratiņkrēslam

Intelektuālās attīstības traucējumi - iekļauj sevī dažāda līmeņa traucējumus - no vieglām mācīšanās grūtībām līdz pilnīgai nespējai adekvāti reaģēt uz dažādām dzīves situācijām

Psiho-sociālās (mentālās) saslimšanas - iekļauj sevī tādas slimības kā šizofrēnija, depresija u.c.

Neredzamā invaliditāte - iekļauj sevī dažādas slimības vai funkcionālos traucējumus, kas izraisa invaliditāti. Tā var būt astma, dažādas sirds un asinsvadu slimības, kā arī citu iekšējo orgānu funkciju traucējumi.⁴

³ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/invalids-cilveks-ar-ipasam-vajadzibas-vai-funkcionaliem-traucējumiem-ka-teikt-pareizi.a432134/>

⁴ <https://www.visitdaugavpils.lv/wp-content/uploads/2017/06/K%C4%81-atpaz%C4%ABt-un-apieties-ar-cilv%C4%93kiem-ar-%C4%ABpa%C5%A1%C4%81m-vajadz%C4%ABb%C4%81m.pdf>

KĀ IZPRAST DISKRIMINĀCIJU?

Diskriminācijas aizliegums var būt pārkāpts, ja personai tiek liegtas noteiktas tiesības un pret to izturas citādi (labāk vai sliktāk) nekā pret pārējiem cilvēkiem tikai šīs personas invaliditātes dēļ. Turklāt diskriminācija var izpausties dažādos veidos un ne vienmēr ir tieša un atklāta.⁵

KUR IZPAUŽAS DISKRIMINĀCIJA?

Tieša diskriminācija bieži vien izriet no stereotipiskiem priekšstatiem par noteiktām sabiedrības grupām.

Tiešās diskriminācijas gadījumi ir iespējami visās dzīves jomās, tādās kā darba attiecības, preču un pakalpojumu pieejamība, sociālie pabalsti, izglītība utt.⁶

GALVENIE STEREOTIPI

- Cilvēki ar invaliditāti ir pelnījuši žēlumu, ir nevērīgi, atkarīgi no citiem un noslēgti
- Cilvēki ar invaliditāti nevar dzīvot produktīvu un pilnvērtīgu dzīvi
- Cilvēki ar invaliditāti ir slimi un pastāvīgi cieš no sāpēm
- Cilvēki ar invaliditāti pārvietojas ratiņkrēslā, bet ir dažādi invaliditātes veidi
- Cilvēki ar invaliditāti ir drosmīgi, varonīgi un iedvesmojoši, bet tā ne vienmēr ir taisnība
- Cilvēki ar invaliditāti ir bezpalīdzīgi un atkarīgi
- No cilvēkiem ar invaliditāti ir jābaidās
- Cilvēki ar invaliditāti nestrādās ar pilnu atdevi, nespēj iekļauties darba tirgū un ir atkarīgi no sociālās palīdzības.⁸

IETEIKUMI SAZIŅAI AR CILVĒKIEM AR INVALIDITĀTI

https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/komunikacija_celvedis.pdf

⁵ <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/diskriminacija>

⁶ <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/diskriminacija/kas-ir-diskriminacija/diskriminacijas-pamati/invaliditate>

⁷ <https://atlascorps.org/negative-stereotypes-and-attitudes-linked-to-disability/>

FILMAS⁸

- **Gunārs.** (2022) Dokumentāls stāsts <https://youtu.be/WahPaP43ssk>
- **Crip Camp: A Disability Revolution**, (2020)
- **The Theory of Everything**, (2014)
- **Walk. Ride. Rodeo.**, (2019)
- **Breathe**, (2017)
- **Still Alice**, (2014)

GRĀMATAS⁹

- Autoru kolektīvs (2019). **Iespējamās tikšanās**. Rīga: Jumava
- Bérubé, M. (1996). **Life as we know it: A father, family, and an exceptional child**. New York: Vintage Books.
- Blackman, L. (1999). **Lucy's story: Autism and other adventures**. Mt. Ommaney, Australia: Book in Hand.

PIEREDZES STĀSTI

- **Santas Survilas stāsts** <https://youtu.be/CSyX4B6mvzg>
- **Stāsti no kampaņas “Cilvēks, nevis diagnoze”**
https://youtu.be/EAAosoCLV_c
<https://youtu.be/MrTqOhZy8mc>
<https://youtu.be/gYQqFS6qU84>
- **Daces Helmanes iniciatīva - sarunu cikls “Cilvēks kā cilvēks”**
<https://www.youtube.com/watch?v=RsNt2AM4j9g>
<https://www.youtube.com/watch?v=jOQfXjcT5bU>
https://www.youtube.com/watch?v=Z6s-bel45_l&t=1481s

⁸ <https://easterseals.ca/en/10-movies-and-films-about-disabilities-accessibility-and-inclusion/>

⁹ <https://natleadership.org/resources-books-movies-disability.html>